رحمانی، سمانه؛ عباسی، زهره؛ صنعت‌جو، اعظم (۱۳۹۵). واکاوی مؤلفه های اساسی خط مشی مجموعه سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۶ (۱)، ۳۴۰- ۳۲۱.

واکاوی مؤلفه‌های اساسی خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد[۱]

سمانه رحمانی[۲]، دکتر زهره عباسی[۳]، دکتر اعظم صنعت‌جو[۴]

تاریخ دریافت: ۹۳/۹/۳ تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۰/۲۳

چکیده

هدف: *شناسایی مؤلفه‌های تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد.*

روش: *پژوهش حاضر با هدف کاربردی به‌صورت پیمایشی انجام گرفته است. نمایندگان گروه‌های آموزشی و مدیران و کارشناسان حوزه مجموعه‌سازی به‌عنوان جامعه پژوهش انتخاب شدند. پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در ۱۲ بخش و۵۸ گویه، با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت برای ابزار سنجش تنظیم شد که روایی آن توسط متخصصان حوزه تأیید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۳) تعیین گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی جهت توصیف داده‌ها و مشاهدات با ارائه جدول‌های توزیع فراوانی و پس از تبدیل نمودن متغیرهای تحقیق از مقیاس ترتیبی به فاصله‌ای، از آمار استنباطی، آزمون T و آنالیز واریانس، استفاده شد. انجام این مراحل از طریق نرم‌افزارهای SPSS 21 و STATISTICA 9.0 بود.*

یافته‌ها: *۱۲ مؤلفه شناسایی شده ۱) فلسفه و اهداف، ۲) تعاریف، ۳) انتخاب یا عدم انتخاب منابع، ۴) مسائل کاربران، ۵) فراهم‌آوری، ۶) مسائل دسترسی، ۷) دیجیتال‌سازی، ۸) بودجه و مسائل مالی، ۹) حفاظ و نگهداری، ۱۰) وجین، ۱۱) مدیریت اجرایی و ۱۲) اجرا و بازنگری از سوی جامعه پژوهش جهت تدوین خط‌مشی ضروری شناخته شدند. نُه مؤلفه تأیید و سه مؤلفه فلسفه و اهداف، انتخاب یا عدم انتخاب منابع و وجین که از دیدگاه دو گروه جامعه پژوهش دارای تفاوت بودند، از طریق مصاحبه گروهی مورد بررسی مجدد قرار گرفتند. در پایان الگوی نوشتاری خط‌مشی براساس ۱۲ مؤلفه و جزئیات مناسب آن تنظیم گردید.*

کلیدواژه‌ها: *مدیریت مجموعه، مجموعه‌سازی، خط‌مشی، کتابخانه‌های دانشگاهی، مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد*

---

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه «واکاوی مؤلفه‌های اساسی خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد» می‌باشد.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، Samaneh.rahmani@stu-mail.um.ac.ir

۳. رئیس مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسؤول، Abassi@staff.um.ac.ir

۴. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، Sanatjoo-a@um.ac.ir

مقدمه

مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری منابع که امروزه با تغییر نگرشی ظریف با نام «مدیریت مجموعه»[1] شناخته می‌شود (افشار، ۱۳۸۳)، نخستین گام در مسیر تشکیل کتابخانه پس از تعیین هدف، تنظیم برنامه، تأمین بودجه و تدارک ساختمان و تجهیزات آن است. در زمانی که آلودگی و اضافه‌بار اطلاعاتی وارد متون حرفه چاپ و نشر شده است، اهمیت مجموعه‌سازی با هدف دسترس‌پذیر نمودن محتوا پررنگ می شود (محسنی، ۱۳۸۶) و در حکم یکی از فعالیت‌های اصلی کتابخانه، به‌صورت مدیریت منظم، برنامه ریزی، تأمین مالی، ارزیابی و استفاده از مجموعه در طول زمان به‌منظور حصول به اهداف مشخص سازمان تعریف می‌شود. خط‌مشی نیز سندی نظام‌مند، جامع و مفصل است و اهداف چندگانه‌ای را در نقش منبعی برای برنامه‌ریزی عمومی، تخصیص بودجه، مدیریت و آموزش فراهم می‌کند (جانسون، ۱۳۸۹) و دستورالعمل هماهنگ و هدایت‌کننده کارکنان در بخش‌های مختلف کتابخانه محسوب می‌شود (دیانی، ۱۳۷۷). تهیه خط‌مشی در حکم سندی مهم برای کتابخانه و دفاع از چگونگی عملکرد آن (تاج‌الدینی و موسوی، ۱۳۹۰)، وسیله خودآزمایی و خوداندیشی است که امروزه با تغییرات و تحولات غیرقابل پیش بینی، برای رشد منطقی و منسجم مجموعه کتابخانه‌ها نوعی ضرورت است.

بیان مسأله

مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به‌جهت خدمات‌دهی و رفع نیازهای اطلاعاتی، جایگاه ویژه‌ای در منطقه دارد. تا پیش از سال ۱۳۹۱، مجموعه کتابخانه‌های این دانشگاه از یک کتابخانه مرکزی، ۱۳ کتابخانه دانشکده‌ای و ۳ کتابخانه تخصصی تشکیل شده بود که به فعالیت‌های مجموعه‌سازی، اشاعه و خدمات‌دهی به جامعه به‌صورت نیمه‌متمرکز و سازماندهی منابع به‌صورت متمرکز می‌پرداختند. از ابتدای مهرماه همان سال، کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه فردوسی مشهد در قالب طرح تجمیع در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی این دانشگاه ادغام شدند[2]. با اجرایی شدن این طرح و ایجاد تغییرات در چشم‌انداز سیاست‌گذاری‌های دانشگاه، ضرورت طراحی و تدوین برنامه‌های راهبردی و عملیاتی برای مدیریت این ساختار سازمانی جدید و ساماندهی صحیح فعالیت‌ها و خدمات آن موضوعیت یافت. بدین ترتیب، با توجه به تغییرات و تحولات روز دنیای اطلاعات و محدودیت‌های حاصل از آن که

---

1. Collection Management

۲. در مهرماه ۱۳۹۱ طرح تجمیع در مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی اجرایی شد. این مهم از طریق پژوهشگر مشاهده شده است.

لزوم طراحی برنامه‌ای مدون برای افزایش دقت و انسجام در تأمین منابع را دوچندان می‌نماید و این پیش فرض که مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه با شرایط جدید، یکی از دغدغه‌های اصلی مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی این دانشگاه می‌باشد؛ پژوهش حاضر به این مسأله می‌پردازد که با در نظر داشتن شرایط روز، چه مؤلفه‌هایی را می‌توان مؤلفه‌های اساسی، جهت تدوین خط‌مشی مناسب برای مجموعه سازی و مدیریت مجموعه در مرکز اطلاع‌رسانیو کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد دانست.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در بحث مبانی نظری، مدیریت مجموعه، شکل دادن و آماده نگه‌داشتن منابع اطلاعاتی تعریف می شود (افشار، ۱۳۸۳) که شامل برنامه‌ریزی و هدایت فعالیت‌ها مانند نیازسنجی، ارزشیابی و تحلیل مجموعه، برنامه‌ریزی و تدوین خط‌مشی، مدیریت بودجه و تأمین منابع مالی، گزینش و فراهم‌آوری منابع، وجین، حفاظت و نگهداری و مجموعه‌سازی مشارکتی می‌باشد (افشار، ۱۳۸۱). مجموعه‌سازی[1] نیز فرآیند فراهم آوری کتاب و دیگر منابع برای کتابخانه یا مراکز اطلاع‌رسانی تعریف شده است (هاشمی، ۱۳۸۷). هدف اصلی مجموعه‌سازی دسترس‌پذیری محتواست که نیازسنجی، انتخاب و تهیه منابع از طریق خرید، اهدا، مبادله و ارزیابی را شامل می‌شود. خط‌مشی[2] کتابخانه نیز فلسفه وجودی کتابخانه است؛ که وظایف و اهداف کتابخانه را تعریف می‌کند و با نقشی آگاه‌کننده و حمایت‌کننده از جامعه تحت پوشش، اطلاعات لازم را برای تعیین اولویت‌های مدیریت مجموعه کتابخانه، فراهم می‌نماید تا تصمیمات مناسبی در مورد بودجه، تأمین منابع، شرایط حفاظتی و حمایت از مجموعه‌سازی تعاونی گرفته شود.

پیشینه پژوهش خارج از ایران

تنظیم خط‌مشی در کتابخانه‌ها، به‌خصوص در حوزه مدیریت مجموعه و تأمین منابع اطلاعاتی، سبب ایجاد فرصت‌های جدیدی می‌شود که می‌تواند در صورت تنظیم و اجرای صحیح، به ارتقا و کیفیت خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها بیانجامد. بر این‌اساس، ایفلا[3] (۲۰۰۱) در بیانیه خود عناصر اصلی خط‌مشی را اهداف، جامعه، انواع منابع، انتخاب و معیارهای آن، بودجه‌بندی، فراهم‌آوری، ارزیابی، حفظ و نگهداری برمی‌شمرد و پنج سطح اصلی مجموعه و چهارچوب خط‌مشی را که شامل مؤلفه‌های ذکر شده

1. Collection Building
2. Collection Development Policy
3. IFLA (International Federation of Library Associations)

است، تبیین می‌نماید. مؤلفه‌های بیان‌شده در بیانیه ایفلا، با اندکی تغییر و گسترش، در پژوهش‌های گسس[۱] (۲۰۰۱)، ادکامبی و بوآدی[۲] (۲۰۰۸) و بریک[۳] و همکاران (۲۰۱۰) نیز مورد توجه قرار گرفت. در پژوهش سیزک و یانگ[۴] (۲۰۱۱) نیز تدوین خط‌مشی بر پایه مؤلفه‌های بومی‌سازی شده و شاخص‌های سازمان مادر، نوعی حرکت مثبت در مسیر تقویت رتبه علمی دانشگاه معرفی شد. در سال‌های اخیر با گسترش فضای اطلاعاتی، مطالعاتی مانند پژوهش کابنرو و مایرنا[۵] (۲۰۱۲) جهت تعیین روش مناسب مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه در کتابخانه مرکزی دانشگاه فیلیپین[۶] انجام شد. ایشان در این پژوهش، مؤلفه‌های ارزیابی منابع، انتخاب، وجین، تنظیم بودجه، فراهم‌آوری، حفاظت و نگهداری و توجه به همکاری‌های بین کتابخانه‌ای را برای تدوین خط‌مشی، مناسب تشخیص دادند. موتو و ویراپاندی[۷] (۲۰۱۳) نیز در پژوهشی مشابه، در کتابخانه مرکزی دانشگاه مدرس[۸] مجموعه‌گستری و راهبردها و سیاست‌های متأثر از آن را مطالعه نموده و هدف، جامعه کاربران، تعاریف، اشتراک منابع، ارزیابی مجموعه، وجین و حفاظت و نگهداری منابع را از دسته مؤلفه‌های خط‌مشی برشمردند.

جهت بهره‌گیری از نمونه الگوهای خط‌مشی که تاکنون تدوین شده و مورد استفاده بوده است، خط‌مشی و برنامه‌های راهبردی کتابخانه‌های دانشگاه هاروارد[۹]، دانشگاه کمبریج[۱۰] و دانشگاه شیکاگو[۱۱] نیز نیز مورد بررسی قرار گرفتند و مؤلفه‌های اهداف، تعریف و اولویت‌بندی منابع، نیازسنجی کاربران، تعیین معیارهای انتخاب و فراهم‌آوری، استفاده از منابع اهدایی، مبادله‌ای، واسپاری و انتقالی، ترسیم محیط‌های اطلاعاتی، مسائل دسترسی و همکاری‌ها و امانت بین کتابخانه‌ای و تهیه نسخه‌های تکراری برای حفاظت و نگهداری منابع، از متون مذکور، استخراج شدند.

پیشینه پژوهش داخل ایران

تجربه‌های گذشته در ایران نشان می‌دهد، آن‌چنان‌که باید به‌ضرورت تدوین خط‌مشی پرداخته نشده است. به‌طوری‌که در بررسی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های کشور که طرح تجمیع در آنها اجرا

1. Gessesse
2. Adekanmbi & Boadi
3. Bracke
4. Ciszek & Young
5. Cabonero & Mayrena
6. University of the PhilippinesDiliman. www.upd.edu.ph
7. Muthu & Veerapandi
8. University of Madras. www.unom.ac.in
9. Harvard University Library-www. isites.harvard.edu, http://library.harvard.edu/governance#The- Library- Board
10. University of Cambridge- http://www.lib.cam.ac.uk/libraries_directory/libraries_directory.cgi
11. Chicago University Library. Http://lib.chicago.edu

شده است مانند دانشگاه‌های شهید بهشتی، شهید چمران اهواز، صنعتی شریف، صنعتی امیرکبیر، دانشگاه تبریز و دانشگاه تربیت مدرس (پریرخ و دیگران، ۱۳۸۰) و نیز سایر کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی، به استناد نتایج پژوهش‌های گذشته (شعبانی، ۱۳۷۹،کوهی‌رستمی، ۱۳۸۶، زارع‌فراشبندی، ۱۳۸۹) نمونه خط مشی مجموعه گستری یافت نشد.

اما، ضرورت تدوین خط‌مشی در متون گذشته مورد تأکید بوده و عناصری مانند اهداف ویژه (کوتاه‌مدت و بلندمدت)، تعاریف و سطوح منابع، انتخاب و معیارهای آن، مجموعه‌سازی تعاونی، فراهم آوری، هدایا، مبادله، وجین، ارزیابی، تهیه منابع غیرکتابی و انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات، از سوی صاحب‌نظرانی مانند دیانی (۱۳۷۷) و سینایی (۱۳۷۷) به‌عنوان مؤلفه‌های خط‌مشی بیان شده است. گاردنر (۱۳۷۹) نیز بر عناصری که پیش‌تر برشمرده شد، زمینه‌های دشواری، آزادی اندیشه و بازنگری را افزوده و بر فرآیند انتخاب (روش‌ها، سیاست‌ها، معیارها و گردش کار) تأکید نموده است. شرایط و محدودیت‌هایی که کتابخانه‌ها امروزه با آن روبه‌رو هستند باعث شده وجود عناصر ویژه‌ای برای دسترس‌پذیرتر نمودن منابع ضرورت یابد، به‌طوری‌که رابین[1] (۱۳۸۳) مؤلفه‌های تعاریف، قالب‌های اطلاعاتی و مشارکت با دیگر دیگر کتابخانه‌ها و محسنی (۱۳۸۶) مؤلفه‌های همکاری‌های بین کتابخانه‌ای و شناخت محدودیت‌ها و مزایای آن را به موارد ذکر شده، افزوده‌اند.

زارع‌فراشبندی (۱۳۸۹) نیز که تنها پژوهش مشابه با پژوهش حاضر را انجام داده است، به شناسایی عوامل محوری خط‌مشی مدیریت منابع الکترونیکی برای کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران می‌پردازد. وی با تأکید بر لزوم خط‌مشی در کتابخانه‌ها، دقت در انتخاب منابع، با توجه به افزایش قیمت انتشارات و کاهش بودجه و دسترس‌پذیری بیشتر به منابع، سعی در ارائه الگویی منسجم و هماهنگ در این خصوص دارد. وی در پایان به نه عامل محوری، دسترسی، مباحث فنی و تخصصی، نیازسنجی، بیان رسالت و اهداف مالی، اجرا و بازنگری، دیجیتال‌سازی، معیارهای انتخاب منابع، تعریف انواع منابع و نیروی انسانی دست‌یافته است.

استنتاج پیشینه پژوهش

از وجود تجربه‌های محدود پژوهشی در حوزه مجموعه‌سازی به‌ویژه خط‌مشی و طرح و ساختار خط‌مشی مدون مربوط به کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های مطرح، چنین استنباط می‌شود که کتابخانه‌های

1. Robin

دانشگاهی در داخل و خارج کشور، در مقابل تنگناها و محدودیت‌های مالی، سردرگمی در بی‌نظمی بازار نشر و افزایش قیمت منابع اطلاعاتی شرایط مشابهی دارند. همچنین در چگونگی مدیریت انجام مراحل فرآیند مجموعه‌گستری، مانند دقت در نیازسنجی جامعه، تلاش برای نزدیکی محتوای منابع به نیازهای اطلاعاتی، بهره‌گیری از روش‌های مناسب فراهم‌آوری، برنامه‌ریزی برای حفاظت و نگهداری منابع، افزایش گسترش همکاری‌های بین کتابخانه‌ای همراه با بهره‌مندی از فناوری مناسب و ابزارهای آن برای تقویت دسترسی به اطلاعات، ارزیابی منظم و دقت در وجین به جهت حفظ پویایی مجموعه، تجربیات کم وبیش مشترکی دارند. تفاوت‌های موجود در برخی نظریه‌های ارائه شده و عملکردهای مدیریتی در کتابخانه‌ها نیز حاصل بافت منحصربه‌فرد هر کتابخانه است (Vickery, 2004 نقل در کوهی‌رستمی و بیگدلی، ۱۳۸۸) که تفاوت در نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها را رقم می‌زند.

بر این اساس، مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به‌عنوان یکی از کتابخانه‌های بزرگ دانشگاهی کشور، با پیاده نمودن طرح تجمیع کتابخانه‌های دانشکده‌ای، می‌تواند با استفاده از تجربه‌هایی که درگذشته موفق بوده‌اند، مانند تشکیل بخش مستقل مجموعه‌سازی در کتابخانه های مرکزی، تکیه بر اصل گردآوری براساس تقاضا، تأکید بر الزام تخصیص بودجه مستقل کتابخانه، مدیریت صحیح حفاظت و نگهداری منابع، فراهم‌آوردن امکان استفاده از سامانه جامع امانت و همکاری های بین‌کتابخانه‌ای و بهره بردن از فرصت وجود کتابخانه‌های بزرگ دانشگاهی و عمومی در منطقه جهت ایجاد انگیزه و تفاهم برای اجرایی نمودن این دست همکاری‌های دوسویه؛ ساختار خط‌مشی مجموعه‌سازی خود را در شرایط موجود و برای سال‌های پیش‌رو، طراحی و پیشنهاد نماید.

هدف پژوهش

هدف این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های خط‌مشی مجموعه‌سازی برای مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد است. بنابراین به‌منظور ارائه الگوی تدوین خط‌مشی، براساس یک چهارچوب بومی و سازمانی، مؤلفه‌های سازنده خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه و جزئیات هریک از آنها، از دیدگاه جامعه موردنظر پژوهش شناسایی شده و پس از بررسی و مقایسه نظرات جامعه، در نهایت الگویی طراحی و تنظیم خواهد شد که علاوه بر مطابقت با استانداردهای حرفه با ساختار و سیاست‌های آموزشی و پژوهشی مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی هماهنگ و همگون باشد.

پرسش‌های پژوهش

۱. از دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی همکار در فرآیند مجموعه‌سازی، مؤلفه‌های اساسی در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه کدام است؟

۲. از دیدگاه مدیران، کارشناسان همکار در فرآیند مجموعه‌سازی، مؤلفه‌های اساسی در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه کدام است؟

۳. آیا بین دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی و مدیران، کارشناسان در شناسایی مؤلفه‌های اساسی تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه تفاوت وجود دارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که با روش پیمایشی انجام شده است. در این پژوهش به منظور شناسایی مؤلفه‌های اساسی تدوین خط‌مشی، ابتدا متون تخصصی حوزه مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مانند راهنمای ایفلا (۲۰۰۱)، تألیفات دیانی (۱۳۷۷)، گاردنر (۱۳۷۹)، افشار (۱۳۸۱)، حقیقی (۱۳۸۱)، محسنی (۱۳۸۶) و جانسون (۱۳۸۹)، سپس پژوهش‌های بیگدلی و زارعی (۱۳۸۲)، شادان‌پور (۱۳۸۴)، کوری‌تاکر و تورنس[1] (۱۳۸۵)، اسپورنیک[2] (۲۰۰۶)، پورسل[3] (۲۰۰۷)، بیگدلی و کوهی‌رستمی (۱۳۸۸)، زارع فراشبندی (۱۳۸۹) و بیگدلی و دیگران (۱۳۹۰) که در سال‌های اخیر شاخص‌های تغییرات فضای اطلاعاتی را مورد توجه قرار داده بودند، مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین به جهت افزایش دقت، نمونه خط‌مشی‌های مجموعه‌سازی تدوین شده دیگر دانشگاه‌ها در سطح ایران و جهان نیز جستجو شدند.

به این ترتیب، حاصل بررسی‌های انجام شده، شناسایی ۱۲ مؤلفه فلسفه و اهداف، تعاریف، انتخاب و عدم انتخاب منابع، مسائل کاربران، فراهم‌آوری، مسائل دسترسی، دیجیتال‌سازی، بودجه‌بندی، حفاظت و نگهداری، وجین، مدیریت اجرایی و اجرا و بازنگری به‌عنوان مؤلفه‌های اساسی و جزئیات هر یک از آنها بود که در قالب گویه‌هایی برای هر مؤلفه تعریف شد.

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش حاضر را دو گروه تشکیل می‌دهند؛

1. Kerry Tucker & Turness
2. Spornick
3. Purcell

الف) نمایندگان گروه‌های آموزشی

گروه اول جامعه، نمایندگانی هستند که از سوی گروه آموزشی متبوع خود به مدت ۲ سال به‌عنوان رابط برای مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی در حوزه انتخاب و سفارش منابع انتخاب شده‌اند. تعداد این نمایندگان ۶۱ نفر بود که پرسشنامه پژوهش بین ایشان توزیع گردید. تعداد ۴۰ نسخه پرسشنامه معادل ۶۵ درصد از گروه اول جمع‌آوری شد.

ب) مدیران و کارشناسان حوزه مجموعه‌سازی

گروه دوم جامعه پژوهش مدیران و کارشناسان همکار در بخش مجموعه‌سازی کتابخانه‌های دانشگاه هستند. تعداد ۱۰ نفر از ایشان با توجه به تجربه و سابقه حضورشان در حوزه مجموعه‌سازی، برای این مهم انتخاب شدند. با توجه به تجربه تخصصی گروه دوم، علاوه بر پرسشنامه پژوهش، از ایشان به‌عنوان شرکت‌کنندگان در مصاحبه گروهی این پژوهش نیز دعوت شد. تعداد ۱۰ نسخه پرسشنامه، معادل ۱۰۰ درصد از گروه دوم جمع‌آوری گردید (در ادامه پژوهش این گروه از جامعه به‌عنوان کارشناسان مجموعه‌سازی نامیده می‌شوند).

ج) نمونه آماری

با توجه به اینکه در این پژوهش حجم جامعه آماری بزرگ نبوده و امکان توزیع پرسشنامه و بررسی نظرات تمامی افراد جامعه وجود داشته است، به همین جهت تمامی نمایندگان گروه‌های آموزشی و کارشناسان مجموعه‌سازی به‌عنوان نمونه هدفمند[1] در نظر گرفته شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها

در این پژوهش از دو ابزار پرسشنامه و مصاحبه گروهی جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد.

الف) پرسشنامه

برای پژوهش حاضر، پرسشنامه‌ای در ۱۲ بخش اصلی، هر یک از مؤلفه‌های شناسایی شده به‌عنوان یک سرفصل، براساس طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای با ۵۸ گویه که جزئیات هر مؤلفه می‌باشد و نیز ۴ پرسش باز تنظیم و تدوین شد. جهت قابل درک نمودن پرسشنامه برای جامعه پژوهش، به‌ویژه نمایندگان گروه های آموزشی، اصطلاحات تخصصی و عبارت‌های خاص در ابتدای پرسشنامه و یا به‌صورت پانویس توضیح داده شد.

---

۱. نمونه هدفمند Purposeful Sampling یا نمونه قضاوتی Judgmental Sampling و حتی نمونه نظری گفته می‌شود که در این روش پژوهشگر به انتخاب آگاهانه شرکت‌کننده‌های خاص می‌پردازد (جلالی، ۱۳۹۱، سرایی، ۱۳۹۱).

سنجش اعتبار پرسشنامه؛ در سنجش روایی، در خصوص مؤلفه‌های اصلی و گویه‌های زیرمجموعه هر مؤلفه، که برگرفته از متون تخصصی، پژوهش‌ها و الگوهای خط‌مشی بودند، با صلاحدید استاد راهنما و مشاور پژوهش، تغییراتی در طراحی گویه‌ها و افزودن و کاستن چند گویه جهت هماهنگی با شرایط کتابخانه صورت گرفت و از نظرات و دیدگاه‌های متخصصان این حوزه نیز استفاده شد. در سنجش پایایی، پرسشنامه تأیید شده، توسط ۱۰ نفر از اعضای هیأت علمی تکمیل گردید و پس از ارزیابی، ضریب پایایی، آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۹۳ درصد به‌دست آمد.

ب) مصاحبه گروهی

با توجه به‌وجود دو گروه متفاوت در جامعه پژوهش و به جهت افزایش دقت و بررسی تخصصی نتایج حاصل از آزمون مؤلفه‌ها و طراحی الگویی متناسب با شرایط حال حاضر، تصمیم بر آن شد تا مصاحبه گروهی با شرکت کارشناسان مجموعه‌سازی (گروه دوم جامعه پژوهش) برگزار شود و یافته‌های حاصل مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. بدین ترتیب، نتایج آماری حاصل از سنجش مؤلفه‌ها که حاکی از تفاوت نظرات دو گروه جامعه پژوهش در خصوص ۳ مؤلفه (فلسفه و اهداف، انتخاب و عدم انتخاب منابع و وجین) بود، در این مصاحبه ارائه شد و کارشناسان مجموعه‌سازی حاضر در جلسه به بحث و تبادل‌نظر درخصوص مؤلفه‌ها و گویه‌های زیرمجموعه هریک از آنها، با استناد به دانش و تجربیات خود، در حوزه مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های دانشکده‌ای، پرداختند.

روش‌های تجزیه‌وتحلیل داده‌ها

در این پژوهش، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی[1] و آمار استنباطی[2] استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنباط‌های آماری از نرم‌افزار آماری اس. پی. اس ۲۱[3] و نرم‌افزار قدرتمند آماری STATISTICA 9.0 نیز بهره گرفته شد.

یافته‌ها

پاسخ پرسش نخست پژوهش که دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی همکار در فرآیند مجموعه‌سازی را در خصوص تعیین مؤلفه‌های اساسی برای تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مورد سؤال قرار داده است، به این شرح می‌باشد.

1. Descriptive Statistics
2. Inferential Statistics
3. SPSS 21

جدول ۱. آمار توصیفی پذیرش ضرورت مؤلفه‌ها در تدوین خط‌مشی از نگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی

نمایندگان گروه‌های آموزشی	شاخص‌های آمار توصیفی		
	فراوانی	میانگین	انحراف معیار
ضرورت وجود تمامی مؤلفه‌ها در تدوین خط‌مشی مجموعه سازی و مدیریت مجموعه	۴۰	۳/۹۰	۰/۶۲

نتایج حاصل از جدول ۱ نشان می‌دهد که نمایندگان گروه‌های آموزشی با میانگین ۳/۹۰ و پراکندگی ۰/۶۲ بر ضرورت وجود تمامی مؤلفه‌های ذکر شده در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه تأکید داشته‌اند. لذا میانگین حاصل بیشتر از متوسط[1] بوده و بر تأیید ضرورت مؤلفه‌ها دلالت دارد.

بر پایه نتایج پاسخ این پرسش، می‌توان مؤلفه‌ها را از نظر نمایندگان گروه‌های آموزشی به این ترتیب اولویت‌بندی نیز نمود: ۱. اجرا و بازنگری، ۲. حفاظت و نگهداری، ۳. دیجیتال‌سازی، ۴. تعاریف، ۵. مدیریت اجرایی، ۶. بودجه، ۷. فلسفه و اهداف، ۸. مسائل کاربران، ۹. مسائل دسترسی، ۱۰. فراهم‌آوری، ۱۱. انتخاب و عدم انتخاب منابع، ۱۲. وجین.

پاسخ پرسش دوم پژوهش که دیدگاه کارشناسان مجموعه‌سازی را در خصوص تعیین مؤلفه‌های اساسی در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه، مورد سؤال قرار داده است، به این شرح می باشد.

جدول ۲. آمار توصیفی پذیرش ضرورت مؤلفه‌ها در تدوین خط‌مشی از نگاه کارشناسان مجموعه‌سازی

کارشناسان مجموعه‌سازی	شاخص‌های آمار توصیفی		
	فراوانی	میانگین	انحراف معیار
ضرورت وجود تمامی مؤلفه‌ها در تدوین خط‌مشی مجموعه سازی و مدیریت مجموعه	۱۰	۴/۱۸	۰/۴۶

نتایج حاصل از جدول ۲ نشان می‌دهد که کارشناسان مجموعه‌سازی با میانگین ۴/۱۸ و پراکندگی ۰/۴۶ بر ضرورت وجود تمامی مؤلفه‌های ذکر شده در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه تأکید داشته‌اند. لذا میانگین حاصل بیشتر از متوسط بوده و بر تأیید ضرورت مؤلفه‌ها دلالت دارد.

بر پایه نتایج پاسخ این پرسش، می‌توان مؤلفه‌ها را از نظر کارشناسان حوزه مجموعه‌سازی به این ترتیب اولویت‌بندی نیز نمود: ۱. اجرا و بازنگری، ۲. فلسفه و اهداف، ۳. تعاریف، ۴. انتخاب یا عدم انتخاب

---

۱. ملاک ارزیابی پژوهش، امتیاز ۳ بوده که حدوسط فاصله مورد سنجش یعنی فاصله ۱ تا ۵ می‌باشد.

منابع، ۵. وجین، ۶. مسائل کاربران، ۷. مسائل دسترسی، ۸. دیجیتال‌سازی، ۹. حفاظت و نگهداری، ۱۰. بودجه، ۱۱. فراهم آوری، ۱۲. مدیریت اجرایی.

پاسخ پرسش سوم پژوهش که مقایسه دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی و کارشناسان مجموعه‌سازی در خصوص تعیین مؤلفه‌های اساسی در تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه را مورد سؤال قرار داده است، به این شرح می‌باشد.

جدول ۳. شاخص‌های آمار توصیفی هر یک از مؤلفه‌های خط‌مشی از نگاه هر دو گروه جامعه پژوهش

	مؤلفه‌ها	جامعه	شاخص‌های آمار توصیفی			t	f	p-value
			فراوانی	میانگین	انحراف معیار			
۱	فلسفه و اهداف	نماینده	۴۰	۳/۹۰	۰/۷۳	-۲/۲۴	۴۸	۰/۰۳
		کارشناس	۱۰	۴/۴۶	۰/۵۲			
۲	تعاریف	نماینده	۴۰	۴/۰۴	۰/۷۶	-۱/۰۵	۴۸	۰/۲۹
		کارشناس	۱۰	۴/۳۳	۰/۸۶			
۳	انتخاب یا عدم انتخاب منابع	نماینده	۴۰	۳/۶۳	۰/۷۴	-۲/۷۲	۴۸	۰/۰۰۹
		کارشناس	۱۰	۴/۳۰	۰/۳۰			
۴	مسائل دسترسی	نماینده	۴۰	۳/۸۸	۰/۷۵	-۱/۱۱	۴۸	۰/۲۷
		کارشناس	۱۰	۴/۱۷	۰/۵۲			
۵	دیجیتال‌سازی	نماینده	۴۰	۴/۱۲	۰/۸۹	۰/۸۶	۴۸	۰/۹۳
		کارشناس	۱۰	۴/۱۰	۰/۳۸			
۶	وجین	نماینده	۴۰	۳/۶۳	۰/۹۸	-۱/۹۰	۴۸	۰/۰۶۳
		کارشناس	۱۰	۴/۲۵	۰/۴۸			
۷	حفاظت و نگهداری	نماینده	۴۰	۴/۱۵	۰/۷۹	۰/۲۷	۴۸	۰/۷۸
		کارشناس	۱۰	۴/۰۷	۰/۷۲			
۸	فراهم آوری	نماینده	۴۰	۳/۷۵	۰/۷۷	-۱/۱۳	۴۸	۰/۲۶
		کارشناس	۱۰	۴/۰۵	۰/۶۲			
۹	مسائل کاربران	نماینده	۴۰	۳/۹۰	۰/۸۶	-۰/۹۶	۴۸	۰/۳۴
		کارشناس	۱۰	۴/۱۸	۰/۵۰			

۱۰	بودجه	نماینده	۴۰	۳/۹۱	۰/۷۰	-۰/۶۰	۴۸	۰/۵۴
		کارشناس	۱۰	۴/۰۶	۰/۷۹			
۱۱	مدیریت اجرایی	نماینده	۴۰	۳/۹۳	۰/۷۹	-۰/۲۴	۴۸	۰/۸۰
		کارشناس	۱۰	۴/۰۰	۰/۶۲			
۱۲	اجرا و بازنگری	نماینده	۴۰	۴/۳۱	۰/۷۴	-۱/۳۷	۴۸	۰/۱۷
		کارشناس	۱۰	۴/۶۵	۰/۳۷			

بر پایه نتایج حاصل از جدول ۳، هر دو گروه جامعه پژوهش (نمایندگان و کارشناسان) با میانگین بیشتر از ۳/۵۰ ، بیشتر از متوسط، مؤلفه‌های تعیین شده را ضروری تشخیص داده‌اند. مطابق این نتایج، ضرورت ۱۲ مؤلفه *فلسفه و اهداف، تعاریف، انتخاب و عدم انتخاب منابع، مسائل دسترسی، دیجیتال‌سازی، حفاظت و نگهداری، فراهم‌آوری، مسائل کاربران، بودجه، مدیریت اجرایی و اجرا و بازنگری* برای تدوین خط‌مشی، از سوی دو گروه جامعه پژوهش پذیرفته شده است. بر پایه نتایج جدول ۳، برای دو مؤلفه *فلسفه و اهداف* و *انتخاب یا عدم انتخاب منابع* و با توجه به p-value= 0/03, 0/009<α=0/05 تفاوتی بین نظرات دو گروه جامعه دیده می‌شود. مؤلفه *وجین* نیز باوجود دارا بودن p-value=0/63<α=0/05 که تفاوت نظرات دو گروه جامعه را از نظر آماری رد می‌کند ولی تفاوت در میانگین‌های حاصل از نظرات گروه‌ها (نمایندگان: ۳/۶۳ و کارشناسان: ۴/۲۵) زمینه دقت و بررسی بیشتری در خصوص این مؤلفه را تقویت می نماید. به همین منظور، مؤلفه‌های مذکور و گویه‌های آنها، در مصاحبه گروهی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند.

مصاحبه گروهی

فلسفه برگزاری مصاحبه گروهی در این پژوهش، استفاده از تجربه و دانش کارشناسان مجموعه‌سازی، برای تحلیل و استدلال نتایج به‌دست آمده در خصوص سه مؤلفه فلسفه و اهداف، انتخاب و عدم انتخاب منابع و وجین می‌باشد. مباحث مطرح شده در این جلسه به شرح زیر است،

در خصوص مؤلفه *فلسفه و اهداف*، کارشناسان مجموعه‌سازی بر این اعتقاد بودند که انجام هر فرآیندی به مشخص بودن کامل هدف و رسالت آن نیازمند است و هر فرآیند با هدف نهایی خود معنا می یابد و سایر امور بر این اساس تنظیم و تکمیل می‌گردد. در بحث مؤلفه انتخاب و عدم انتخاب منابع، اعتقاد جمع بر الزام ذکر گویه‌های طرح مراحل و معیارهای کلی و خاص انتخاب انواع منابع و نیز ارائه

استانداردهای انتخاب بود، با این قید که به‌صورت تخصصی و شفاف تمامی مراحل و معیارها (تعیین جامعه، نیازسنجی، شناخت محدودیت‌ها، شناخت مزایا، جامع‌نگری، سرعت تهیه و تناسب در مجموعه سازی) ذکر شود و با در نظر داشتن شرایط و سیاست‌های سازمان مادر تنظیم و اجرایی گردد. در بیان مؤلفه وجین نیز نظر جمع بر آن بود، با توجه به اینکه فرآیند وجین در برخی موارد، ممکن است، باعث حذف منابع ارزشمند قدیمی شود که غیرقابل تکرار هستند، لذا شفاف نمودن نحوه برخورد با این منابع و در صورت نیاز فراهم‌آوری امکان دسترسی مجدد به آنها، مناسب خواهد بود.

نتیجه

مطابق یافته‌های حاصل، نوع نگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی به مؤلفه‌ها و محتوای هریک از آنها، تحت تأثیر شرایط اطلاعاتی حاکم بر جوامع پژوهشی امروز و ویژگی‌های گروه آموزشی مربوط می باشد. توجه به پیشنهادات اعضای هیأت علمی و تأثیر مستقیم نظرات ایشان بر تهیه منابع، تأکید بر اهمیت ایجاد تشکیلات سازمانی انتخاب و بودجه، در نظر داشتن اهداف کوتاه‌مدت کتابخانه و نیز تأکید بر دیجیتال‌سازی منابع برای سرعت‌بخشی در دسترسی، از جمله شاخص‌های دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی می‌باشد. از سوی دیگر، نگاه تخصصی و حرفه‌ای کارشناسان مجموعه‌سازی، ترتیبی منطقی و تخصصی از مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد. تأکید بر اجرایی شدن خط‌مشی، بیان رسالت کتابخانه، تعریف پوشش موضوعی و انواع منابع موردنیاز و تعیین شرایط و معیارهای فرآیند انتخاب، چهارچوب اصلی خط مشی را از نظر ایشان، تشکیل می‌دهد. مدیریت منابع موجود، نیازسنجی دقیق، آموزش کاربران در خصوص شیوه استفاده از منابع، تعریف انواع امکانات دسترسی به منابع و فراهم‌آوری امکان دیجیتال‌سازی و نسخه‌برداری در راستای هدف دسترس‌پذیری و پویایی کتابخانه، دیگر گویه‌های مورد توجه کارشناسان مجموعه‌سازی است که در راستای رسالت کتابخانه و عینیت بخشیدن به دو قانون پایه‌ای علم کتابداری یعنی هر کتابی خواننده‌اش و هر خواننده‌ای کتابش (ابرامی، ۱۳۵۵) گزینش شده‌اند. بدین ترتیب، جامعه پژوهش، ضرورت وجود ۱۲ مؤلفه *فلسفه و اهداف، تعاریف، انتخاب و عدم انتخاب منابع، مسائل دسترسی، دیجیتال‌سازی، حفاظت و نگهداری، فراهم‌آوری، مسائل کاربران، بودجه، مدیریت اجرایی و اجرا و بازنگری* را به‌عنوان مؤلفه‌های اساسی برای تدوین خط‌مشی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد پذیرفته است.

با توجه به تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها و براساس نظر جامعه پژوهش، الگویی برای مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، مناسب خواهد بود که

دارای مؤلفه‌های تأیید شده در این پژوهش بوده و در کنار کلیات معمول و رایج ساختاری، راهکارهای مشکلات و محدودیت‌های کتابخانه را نیز پیش‌بینی نماید. در تنظیم الگوی پیشنهادی به جهت رعایت ترتیب منطقی و استاندارد مؤلفه‌ها در تدوین خط‌مشی، چهارچوب مشخص شده ایفلا[1] مورد استفاده قرار می‌گیرد و ۱۲ مؤلفه تأیید شده بر پایه میزان ارتباط مفهومی و عملی با هر بخش این چهارچوب، در آن گنجانده می‌شوند. در این الگو، بخش نخست، مقدمه است که به فلسفه وجودی سازمان و کتابخانه، مخاطبان خط‌مشی و جامعه کاربران و ویژگی‌ها و تراکم منابع موردنیاز کتابخانه اختصاص می‌یابد. بخش دوم، بیانیه عمومی است که بخش اصلی و لازمه خط‌مشی است و به فرآیندهای انتخاب و فراهم‌آوری منابع، چگونگی دسترس‌پذیری، تخصیص بودجه، برنامه‌های حفاظت منابع و وجین می‌پردازد. بخش سوم، بیانیه شرایط ویژه است که شیوه‌های خاص مدیریت را با توجه به نوع کتابخانه، در هماهنگ نمودن ارتباطات و همکاری‌های بین کتابخانه‌ای جهت خدمات‌رسانی مناسب‌تر بیان می‌نماید. بخش چهارم، بیان وضعیت موضوعی و برآورد و ارزیابی مجموعه است که باعث به‌روز شدن نیازهای کتابخانه و بازبینی و مطالعه بیشتر اهداف براساس تغییر شرایط می‌شود. بخش‌های پنجم و ششم، ارزیابی و تعریف سطوح مجموعه است که با توجه به محتوای مشابه در بخش‌های نخست و چهارم گنجانده شده است. به این ترتیب، مؤلفه‌های تأیید شده در الگوی خط‌مشی به این صورت تنظیم می‌شوند: ۱) فلسفه‌و اهداف، ۲) تعاریف، ۳) مسائل کاربران، ۴) انتخاب یا عدم انتخاب منابع، ۵) فراهم‌آوری، ۶) مسائل دسترسی، ۷) دیجیتال‌سازی، ۸) بودجه و مسائل مالی، ۹) حفاظت‌و نگهداری، ۱۰) وجین، ۱۱) مدیریت اجرایی و ۱۲) اجرا و بازنگری. نظم نگارش جزئیات هر مؤلفه نیز براساس گویه‌های شاخص انتخابی هر مؤلفه می‌باشد. این الگو در کتابخانه‌های مشابه نیز کاربردپذیر است.

جدول۴. نمونه الگوی نوشتاری خط مشی مجموعه سازی و مدیریت مجموعه

الف) مقدمه

۱. فلسفه و اهداف

- ✓ رسالت کتابخانه خود را بیان کنید.
- ✓ اهداف کوتاه‌مدت کتابخانه خود را بیان کنید.
- ✓ اهداف بلندمدت کتابخانه خود را بیان کنید.

۲. تعاریف

- ✓ انواع منابع کتابخانه را تعریف کنید.

1. International Federation Library Association (IFLA)(2001). Guidelines for a collection development policy, using the conspectus model, 1-11. Retrieved Feb.19,2013 From www.IFLA.org.

- ✓ دامنه و پوشش موضوعی کتابخانه خود را تعریف کنید.
- ✓ انواع منابع موردنیاز کتابخانه خود را تعریف کنید.

۳. مسائل کاربران

- ✓ جزئیات نحوه نیازسنجی از کاربران خود را ذکر کنید.
- ✓ آموزش‌های موردنیاز کاربران خود را پیش‌بینی و برنامه‌ریزی کنید.
- ✓ مقررات استفاده از منابع کتابخانه را با ذکر محدودیت‌ها برای کاربران خود توضیح دهید.
- ✓ لزوم رعایت قوانین مربوط به حق مؤلف و شرایط ناشر را جهت اطلاع‌رسانی دقیق ذکر کنید.

ب) بیانیه عمومی

۴. انتخاب یا عدم انتخاب منابع

- ✓ در مقدمه‌ای، مراحل و روند انتخاب انواع منابع و استانداردهای رایج در انتخاب منابع را با توجه به نوع کتابخانه خود ذکر کنید.
- ✓ معیارهای کلی انتخاب منابع (تعیین جامعه، نیازسنجی، شناخت محدودیت‌ها، شناخت مزایا، جامع نگری، سرعت تهیه و تناسب) را ذکر کنید.
- ✓ معیارهای خاص انتخاب منابع را ذکر کنید.
- ✓ معیارهای انتخاب منابع اهدایی را با توجه به سیاست کتابخانه خود در مورد این نوع منابع ذکر کنید.
- ✓ معیارهای انتخاب منابع مبادله‌ای را با توجه به سیاست کتابخانه خود در مورد این نوع منابع ذکر کنید.

۵. فراهم‌آوری

- ✓ در مقدمه‌ای، فرآیند فراهم‌آوری را تعریف نمایید و مباحث مربوط به نحوه فعالیت فروشندگان و کارگزاران را جهت آشنایی کاربران ذکر کنید.
- ✓ انواع روش‌های تأمین و فراهم‌آوری (خرد و کلان) و مراحل آن را برای انواع منابع موردنظر کتابخانه خود ذکر کنید.
- ✓ درخواست‌ها و پیشنهادات اعضای هیأت علمی را در نظر بگیرید.
- ✓ درخواست‌ها و پیشنهادات دانشجویان تحصیلات تکمیلی را در نظر بگیرید.
- ✓ شرایط دریافت انتشارات دولتی را ذکر کنید.
- ✓ شرایط کتابخانه را در نحوه دریافت منابع اهدایی ذکر کنید.

- ✓ شرایط کتابخانه را در نحوه دریافت منابع مبادله‌ای ذکر کنید.

۶. مسائل دسترسی

- ✓ تعریف انواع طرح‌های مخصوص دسترسی به منابع در کتابخانه خود را با توضیحاتی در خصوص شرایط تنظیم قراردادها و نحوه صدور مجوزها ذکر کنید.
- ✓ میزان سطح دسترسی جامعه کتابخانه خود را به انواع منابع و پشتیبانی و تعهد کتابخانه را در دسترس‌پذیر نمودن منابع ذکر کنید.
- ✓ امکان تنظیم برنامه‌های خاص جهت فراهم‌آوری امکان دسترسی به منابع در دیگر کتابخانه‌ها را ذکر کنید.
- ✓ رایگان یا غیررایگان بودن شیوه‌های دسترسی به منابع را برای کاربران کتابخانه خود ذکر کنید.
- ✓ امکان و شرایط نسخه‌برداری از منابع، معیارهای انتخاب این دست منابع و نحوه ذخیره کردن آنها را ذکر کنید.

۷. دیجیتال‌سازی

- ✓ هدف کتابخانه را از دیجیتال‌سازی برخی منابع ذکر کنید.
- ✓ معیارهای انتخاب منابع برای دیجیتالی کردن آنها ذکر کنید.
- ✓ منابع قابل‌دسترس به‌صورت دیجیتالی را معرفی کنید.

۸. بودجه

- ✓ پیش‌بینی هزینه‌ها و نحوه تأمین اعتبار، پرداخت‌ها، عقد قراردادها و اخذ مجوزها را ذکر کنید.
- ✓ چگونگی و میزان تخصیص بودجه را برای انواع منابع مشخص کنید.
- ✓ چگونگی و میزان تخصیص بودجه را به‌صورت جداگانه برای هریک از انواع منابع مشخص کنید.
- ✓ کمیته مالی برای تنظیم بودجه تأمین منابع تشکیل دهید، اعضا را مشخص نموده و شرح وظایف را تنظیم کنید.
- ✓ امکان و شرایط استفاده از تسهیلات بالقوه مانند کوپن یونسکو را ذکر کنید.

۹. حفاظت‌و نگهداری

- ✓ شرایط و شیوه حفاظت و نگهداری منابع (چاپی و غیرچاپی) را ذکر کنید.
- ✓ سطوح امنیتی منابع موجود در کتابخانه را ذکر کنید.

۱۰. وجین

- ✓ چگونگی بازنگری منابع و معیارهای انتخاب منابع به‌منظور وجین را ذکر کنید.
- ✓ نحوه برخورد با منابع وجین‌شده را مشخص نموده و به‌صورت یک قانون تشریح کنید.

ج) بیانیه شرایط ویژه

۱۱. مدیریت اجرایی

- ✓ شرایط و امکان ایجاد هماهنگی بخش‌های داخل کتابخانه (هماهنگی درونی) و کتابخانه با سایر بخش‌های سازمان (هماهنگی بیرونی) را ذکر کنید.
- ✓ راهکارهای بهره‌وری بیشتر از مجموعه منابع کتابخانه را ذکر کنید.
- ✓ لزوم ایجاد تشکیلات سازمانی برای مدیریت تهیه منابع را با توجه به نوع کتابخانه خود ذکر کنید.
- ✓ اعضای تشکیلات فوق را معرفی نموده و شرح وظایف و برنامه برگزاری دوره‌ای جلسات را تعیین کنید.

د) وضعیت موضوعی

۱۲. اجرا و بازنگری

- ✓ شرایط و امکان اجرایی شدن خط‌مشی تدوین شده را مشخص کنید.
- ✓ پشتیبانی از اجرای برنامه خط‌مشی را پیش‌بینی و تعهد کنید.
- ✓ برنامه‌ای برای نظارت، ارزیابی و بازنگری دوره‌ای برای خطشی تدوین‌شده تنظیم کنید.
- ✓ تاریخ روزآمدسازی، ارزیابی و بازنگری را به همراه معرفی مسئول انجام آن مشخص کنید.
- ✓ امکان قابلیت انعطاف‌پذیری خط‌مشی را برای تغییرات آینده مشخص کنید.

پیشنهادهای عملی پژوهش

۱. توجه به عوامل فرعی مهم و مداخله‌گر (پیش‌بینی دوره‌های آموزش کاربران، برقراری شبکه ارتباطی داخلی برای روزآمدسازی، تهیه و ارتقاء نرم‌افزارها و تجهیزات مناسب برای سامانه سفارش، فراهم آوری زیرساخت‌های فناوری ارتباطی و شبکه‌ای، بهره‌گیری از نیروی انسانی متخصص در حوزه مجموعه سازی و گسترش شرایط امانت بین کتابخانه‌ای) در تدوین خط‌مشی مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی.

۲. تدوین خط‌مشی براساس الگوی ارائه شده و ابلاغ آن به نمایندگان گروه‌های آموزشی جهت ارائه راهکارهای انتخاب براساس آن.

۳. تدوین خط‌مشی براساس الگوی ارائه شده و ابلاغ آن به کارشناسان مجموعه‌سازی جهت ارائه راهکارهای دیگر براساس آن.

۴. با در نظر داشتن برخی تفاوت‌ها در دیدگاه نمایندگان گروه‌های آموزشی و کارشناسان مجموعه‌سازی در خصوص ضرورت مؤلفه‌های خط‌مشی، برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی برای نمایندگان گروه‌های آموزشی و کارشناسان مجموعه‌سازی به جهت کسب مهارت‌های لازم و روزآمد.

۵. تهیه چهارچوب خط‌مشی مدون و رسمی (و نه شفاهی) مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه به عنوان استاندارد، الگوی مشخص و یا راهنما توسط وزارت متبوع برای کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها.

کتابنامه

ابرامی، هوشنگ (۱۳۵۵). *شناختی از دانش‌شناسی*. تهران: نشر کتابدار.

افشار، ابراهیم (۱۳۸۱). نظریه در مجموعه‌سازی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۹، ۱-۱۳.

افشار، ابراهیم (۱۳۸۳). *مدیریت مجموعه. دائره‌المعارف کتابداری*. بازیابی شده در ۱ اسفند ۱۳۹۲ از http://Portal.nlai.ir/daka/default.aspx

بیگدلی، زاهد، زارعی، عاطفه (۱۳۸۲). مسائل خط‌مشی مجموعه‌گستری از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های دانشگاه‌های مجری دوره کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. *فصلنامه کتاب*، ۱۴(۱)، ۲۴-۳۴.

بیگدلی، زاهد، عصاره، فریده، رجبی، غلامرضا، زارع‌فراشبندی، فیروزه (۱۳۹۰). شناسایی عوامل محوری در تدوین خط‌مشی مدیریت منابع الکترونیکی برای کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران. *کتابداری و اطلاع رسانی*، ۱۳(۴)، ۲۶۱-۲۹۰.

پریرخ، مهری، فتاحی، رحمت‌الله، موسوی، سید علی‌اصغر (۱۳۸۰). *پژوهشی پیرامون وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه فردوسی مشهد و ارائه یک الگوی مناسب برای نظام اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها*. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

تاج‌الدینی، اورانوس، موسوی، علی‌سادات (۱۳۹۰). مدیریت اهدا در کتابخانه‌ها. در افشار زنجانی، ابراهیم، عرب خانی، ملیحه. *مسائل مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های ایران*. تهران: نشر کتابدار.

جانسون، پگی (۱۳۸۹). *مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه*. (ترجمه: محسن شمس اژه‌ای، منصور کوهی رستمی). تهران: چاپار.

جلالی، رستم (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۱(۴)، ۳۱۰-۳۲۰.

حقیقی، محمود (۱۳۸۱). *کتابخانه دانشگاهی. دایره المعارف کتابداری*. بازیابی شده در ۱ اسفند ۱۳۹۲ از http://Portal.nlai.ir/daka/default.aspx

دیانی، محمدحسین (۱۳۷۷). *مجموعه‌سازی*. اهواز: دانشگاه شهید چمران.

رابین، ریچارد ای (۱۳۸۳). *مبانی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی*. (ترجمه: مهدی خادمیان). مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.

زارع‌فراشبندی، فیروزه (۱۳۸۹). *ارائه الگوی مدیریت منابع الکترونیکی برای کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران*. پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

سرایی، حسن (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق*. تهران: سمت.

سینایی، علی (۱۳۷۷). *مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها

(سمت).
شادان‌پور، فرزانه (۱۳۸۴). خط‌مشی و گسترش مجموعه. *فصلنامه کتاب*، (۶۱)، ۵۳-۶۲.
شعبانی، احمد (۱۳۷۹). طرح نظام ملی مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران. *دانش و پژوهش*، ۵، ۹۵-۱۱۶.
کوری تاکر، جیمز، تورنس، مت (۱۳۸۵). مجموعه گستری برای کتابداران جدید: توصیه‌هایی از مجراها. ترجمه رحمان معرفت. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳، ۱۴۱-۱۶۴.
کوهی‌رستمی، منصور (۱۳۸۶). *مقایسه وضعیت خط‌مشی‌های مجموعه‌گستری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تحت نظارت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی.
کوهی‌رستمی، منصور، بیگدلی، زاهد (۱۳۸۸). خط‌مشی مجموعه‌گستری: چیستی، چرایی و چگونگی. *فصلنامه کتاب*، (۷۸)، ۱۹۹-۲۱۲.
گاردنر، ریچارد.ک. (۱۳۷۹). *مجموعه‌سازی، پیدایش، گزینش و گسترش مواد کتابخانه‌ای*. (ترجمه: اسدالله آزاد). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
محسنی، حمید (۱۳۸۶). *مجموعه‌سازی و خدمات تحویل مدرک*. تهران: نشر کتابدار.
هاشمی، ابوالفضل (۱۳۸۷). *واژگان کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: دبیزش.

Adekambi, Arinola Rebecca, Boadi, Benzies (2008). Problems of Developing Library Collection: a study of colleges of education libraries in Bostwana. *Information Development*, 24, 275-288. Retrieved nov.1, 2014 from www.sagepub.com.
Bracke, Marianne Stowell, Herubel, Pierre, Ward, Suzanne (2010). Some thoughts opportunities for collection development librarians. *Collectiom Management*, 35(3-4), 255-259. Retrieved nov.1,2014 From www.tandforline.com
Cabonero, David, Mayrena, Liezl. (2012). The Development of a Collection Development Policy. *Library Philosophy and Practice (e-journal).* Retrieved dec.1,2014 From http://digitalcommons.unl.edu
Cambridge University (2008-2009). Collection Development Policy. Retrieved Jul. 12, 2012 From www.lib.cam.ac.uk.
Chicago University Library (2010). Retrieved march. 15, 2013 From http://lib.chicago.edu
Ciszek, Matthew, Young, Courthey (2011). Diversity Collection assessment in large academic libraries. *Collection Building*, 29(4), 154-161.
Gessesse, Kebede (2001). Collection Development and Management in the twenty-first century with Special Reference to academic libraries: an overview. *Library Management*, 21(7), 365-372. Retrieved March. 15,2013 From www. Emerald.com
Harvard University Libraries (2013). Collection & Conect Development. The Harvard Library. Retrieved March. 15.2013 From http://library.harvard.edu.

International Federation Library Asociaasion (IFLA)(2001). Guidelines for a collection development policy, using the conspectus model, 1-11. Retrieved Feb.19,2013 From www.IFLA.org.

Muthu, Veerapandi (2013). Collection Development and Their Strategies, Policies for Libraries: A Modern Era. *Library Progress*, 33(1), 61-76. Retrieved Des.1 .2014 from www.proquest.com.

Purcell, Christin (2007). Collection Management Policy for Education. *Durham University Library*.Retrieved March.15, 2014 From www. Dur.ac.uk/LibrarySpornick, Chuck (2006). *Collection Management Policy*. ESG. Retrieved March.15, 2014 From www.guides.main.library.Emory.edu

Spornick, Chuck (2006). *Collection Management Policy*. ESG. Retrieved March.15, 2014 From www.guides.main.library.Emory.edu.